

Ю.А. Завгороднєв, доц.,

О.І. Дуда, асп.,

Львівський університет

СПОСОБИ УТВОРЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Мета цієї статті – встановити особливості утворення англійських фінансово-економічних термінів і виявити їхні основні структурні типи.

Англійській фінансово-економічній термінології (ФЕТ) не характерна автономність у складі загальнолітературної лексики. Ядро її сформувалось внаслідок використання загальноповживаної лексики англійської мови для номінації нових економічних понять. Переосмислення значень загальноповживаних слів під впливом термінології відбувається внаслідок використання мовних одиниць в актах непрямой і опосередкованої вторинної номінації, [5, с.206].

На сучасному етапі розвитку термінознавства термінологізація загальноповживаних лексичних одиниць розглядається як один із продуктивних способів термінотворення. Семантична деривація ґрунтується на звуженні значення слова чи на перенесенні значень. Дослідження складу англійської ФЕТ переконливо доводить, що економічні терміни переважно утворені на базі загальноповживаної лексики і творяться за звичайними нормами англійської мови. Наведемо деякі приклади. Слово *kerb* у неспеціальному словнику має значення *узбіччя, край тротуару*. У фінансовому бізнесі це слово служить терміном для позначення тих угод, які укладались у той час, коли біржа вже не працювала. Слово *jobber* у загальномовному словнику має значення *людина, яка займається випадковою роботою або той, хто працює відрядно*. У ФЕТ це слово має значення *джобера-спекулянта фондової біржі*.

Загальноповживане слово *life* у неспеціальному словнику має значення *життя, існування*. Іншого значення ця лексична одиниця набуває у фінансовій терміносистемі: період від моменту випуску цінного паперу до настання часу його погашення. Фінансово-економічні терміни, утворені на базі

загальноживаної лексики, позначають поняття, що стосуються різних сфер фінансової діяльності: кредитно-банківська справа, валютний ринок, інвестиційні процеси, зовнішня і внутрішня торгівля, ринок цінних паперів, зовнішньо-економічна діяльність.

Важливим моментом цього процесу є той факт, що при багатозначності загальноживаного слова для утворення фінансового терміна використовується одне із значень того чи іншого слова: наприклад, із декількох значень слова *jaw*: 1) *щелепа*, 2) *рот*, 3) *вузький вхід затоки*, 4) *нудне навчання*, 5) *лихослів'я*, б) *затиск, захоплення* – використовується одне значення (б) – *затиск, захоплення* – для утворення банківського терміна *jawbone* (*заява уряду, зроблена з метою чинити тиск на ділові, банківські кола для того, щоб вони прийняли потрібні економічні рішення*). Як правило, такі заяви містять у собі політичні та економічні попередження. Із декількох значень слова *link*: 1) *ланка, зв'язок*, 2) *узи*, 3) *кучер*, 4) *петля*, 5) *запонка для манжетів*, б) *шарнір*, фінансова термінологія скористалась значенням (1) – *зв'язок*. *Link* – *зв'язок між станом торгівлі і зміною курсу валюти*. Особливістю термінологізації є деяка спільна ознака в об'єкта термінування і предмета (явища), чия назва використовується у ролі терміна [2, с.46].

Зупиняючись на семантичному способі утворення фінансово-економічних термінів, слід зазначити, що переважна більшість значень цих термінів утворена внаслідок двох семантичних процесів – метафоризації та метонімізації.

В умовах перебудови валютно-фінансового ринку, розвитку зовнішньо-економічної діяльності змінюється, поновлюється професійна лексика суб'єктів цієї діяльності.

Метафоричне перенесення слів загальноживаної лексики у ФЕТ здійснюється за: а) подібністю форми; б) подібністю розташування; в) подібністю функції'.

Метафоричне перенесення за подібністю форми. Слово *balloon* (*повітряна куля*) реалізує нове термінологічне значення – вид позики, за

умовами якого останній платіж на її погашення є значно більшим від попередніх. Слово *band* (*смуга, стрічка, край*) реалізує значення максимально допустимого відхилення курсу валюти платежу стосовно валюти, на якій ґрунтується застереження. (Згідно з правилами Європейської валютної системи (ЄВС) коливання курсів валют країн-учасниць не повинно перевищувати 2,25%). Слово *bulge* (*випуклість, горб*) у спеціальному словнику реалізує своє термінологізоване значення *різке підвищення цін*.

Метафоричне перенесення за подібністю розташування. Слово *margin* має значення 1) *берег, узлісся*; 2) *запас*. У фінансовому значенні – *грошова сума чи застава, розміщена у брокера з метою страхування від можливих втрат за відкритими ф'ючерсними контрактами*. Маржа не є частиною оплати за товар. Це сума, яку необхідно тримати в депозиті у брокера протягом усього часу угоди. Слово *stock* (*стовбур дерева, опора*) реалізує значення *капітал, фонд*. Слово *cover* (*кришка, обгортка, чохол*) у фінансовій термінології реалізує значення *деPOSITного покриття, ступінь забезпечення фірмою виплати дивідендів і процентів за рахунок прибутку*.

Метафоричне перенесення за подібністю функції. Слово *hedge* (*огорожа, пліт*) у переносному значенні вживається для позначення термінової угоди, що складена для страхування від ймовірного падіння цін: *break* (*отвір, тріщина, пролом*) має значення швидкого і різкого падіння цін; термінологічне словосполучення *bridge financing* має значення тимчасового, проміжного фінансування. До складу цього словосполучення входить слово *bridge*, яке має значення *міст, перемичка*.

Метонімія є менше продуктивною порівняно з метафоричним перенесенням значень загальноживаних слів. При метонімічному способі перенесення відбуваються не за подібністю, а за суміжністю понять, інакше кажучи, слово, що є назвою одного предмета чи явища, вживається для визначення іншого предмета чи явища, який перебуває з першим у взаємному зв'язку. Розглядаються три види метонімії.

Назва процесу або стану може переходити на його кількісний показник: *gold reserves – золоті резерви центрального банку у вигляді золота і обсяг цього резерву; fineness - чистота дорогоцінного металу і одночасно проба; fudstock – запас сирової нафти, скрапленого натурального газу і розмір цього запасу.*

Назва процесу чи властивості переходить на предмет, який володіє цією властивістю чи виконує відповідну до процесу функцію або ж є результатом цього процесу: *advertising – процес інформації, покликаної допомогти виробнику вигідно реалізувати свою продукцію (товар, послуги, ідею), а покупцеві із користю придбати її; матеріальне вираження реклами у вигляді рекламної листівки, телевізійного ролика тощо; act – поодинокі дія; офіційний документ, який має юридичну та фінансову вагу; exchange agreement - укладена на біржі угода купівлі-продажу товарів (як процес і як юридичної ваги документ).*

Назва предмета може переходити з цілого на частину чи з частини на ціле: *currency – грошова одиниця країни і тип грошової системи держави (валюта золота, паперова).*

До метонімічного способу утворення фінансово-економічних термінів слід віднести численні найменування бірж, торгових палат, організацій, назви фондів, аукціонів за місцем їх дії та функціонування. Часто ці назви вживаються як означення до означуваних слів і дають постійні стійкі терміні-словосполучення, в основі яких лежить метонімічне перенесення: *Arab Fund for Economic and Social Development – Арабський фонд економічного і соціального розвитку; Asian Clearing Union - Азіатський клиринговий союз; Chicago Board of Trade – Чиказька торгова палата. До цієї сфери метонімічних утворень слід віднести назви державних актів і законів за іменами вчених, державних діячів чи політиків: Edge act – закон Еджа, прийнятий у США, який дозволяв американським банкам створювати філіали для проведення іноземних банківських операцій; Jason clause – застереження Джейсона, термін сфери морського страхування має значення: *ризик, який не передбачений і не міг бути передбаченим, навіть коли були прийняті особливі застережні заходи; Kennedy**

Round – раунд Кеннеді, серія зниження тарифів на торгівлю промисловими товарами, названа іменем президента США Дж. Ф. Кеннеді.

Проаналізувавши фінансові та економічні терміни, доходимо висновку про те, що семантичний спосіб утворення нових слів є важливим в утворенні англійських фінансових термінів. При цьому слід зазначити досить широке використання загальноновживаної лексики.

У словотвірних процесах ФЕТ не виявлено особливих явищ, котрі відрізняли б ФЕТ зі словникового загалу. Характерною ознакою досліджуваної терміносистеми є її незамкненість, що виявляється в постійних змінах і поповненнях, а це пояснюється активною участю суб'єкта в процесах номінації економічних явищ і реалій.

Продуктивність афіксального способу утворення ФЕТ не є такою високою, як в інших наукових термінологіях, наприклад, у хімії, біології, медицині, до складу яких входять численні номенклатурні ряди. «Моделей афіксального творення є безліч. Термінологія ж узяла для себе лише деякі. Однак вони стали цементуючим чинником системної організації термінології» [5, с. 167].

При аналізі ФЕТ виявлено похідні терміни, у яких можна виділити такі афікси: префікси – over-; under-; ge-; un-; суфікси – ing; -er; -ion; -able(-ible); -ant; -ment; -y; -ty; -ive; -or; -ee. Кожен афікс несе якесь навантаження, а тому виконує деяку семантичну функцію.

Похідні терміни із суфіксом -ing використовуються переважно для позначення різних торгових операцій, розрахунків, платежів: trading – *продаж товарів, торгівля; укладання торговельних угод*; clearing – *виконання клірингу чеків чи векселів*; advertising – *рекламування, рекламна справа*.

Не менший термінотворчий потенціал має і суфікс -er. Він бере участь у творенні термінів на позначення осіб за виконуваною роботою: subscriber – *передплатник цінних паперів*; consumer – *споживач*; adjuster – *диспашер* (спеціаліст з оцінення збитків загальної аварії та їх розподілу між учасниками рейсу); adviser – *консультант*; affreighter – *фрахтувальник, винаймач судна*. Основна маса похідних термінів з цим суфіксом утворена від дієслівних основ.

Подібну семантичну функцію виконує і суфікс -or. *Acceptor* – *акцептант* (особа, що взяла на себе зобов'язання заплатити за пред'явленим рахунком); *accelerator* – *акселератор*; *agistor* – *власник, який здає в оренду пасовище*; *bailor* – *депонент* (особа, яка віддала майно на зберігання).

Меншою продуктивністю термінотворення характеризується суфікс -ant: *accountant* – *кваліфікований бухгалтер, експерт з аналізу балансів і фінансової звітності*; *annuitant* – *особа, якій виплачується страхова рента (як джерело доходу)*.

За допомогою суфікса -able творяться терміни на позначення властивостей економічних реалій, якісних характеристик економічних процесів: *payable* – *той, що підлягає оплаті, оплачуваний*; *obtainable* – *доступний* (про ціну); *ostensible* – *показний, удаваний* (про споживання); *negotiable* – *відчужуваний* (про чек або вексель), *той, що може бути переданим*.

Суфікс -ion і його варіанти можна вважати одним із поширених суфіксів у системі сучасного англійського словотвору. Суфікс -ion приєднується до дієслівних основ і утворює слова-терміни зі значенням дії: *amalgamation* – *об'єднання, злиття банків, підприємств*; *redemption* – *викуп, погашення*; *cooperation* – *співробітництво, спільні дії*.

Словотвірний суфікс -ion є синонімічним суфіксові -ment. Терміни із суфіксом ment визначають конкретні дії, стан чи результат дії: *investment* – *капіталовкладення, інвестування*; *management* – *керівництво, менеджмент, організація виробництва*; *advertisement* – *рекламне оголошення, реклама*.

Суфікс -y бере участь у творенні тих фінансово-економічних термінів, які позначають певні економічні реалії: *accountancy* – *бухгалтерія*; *currency* – *грошовий обіг, гроші готівкою*; *activity* – *активність*. З погляду лексичного значення похідні терміни з дієслівними основами і суфіксом -ee об'єднуються тим, що в основі назви особи завжди лежить назва дії, що є основною ознакою сигніфікації: *absentee* – *відсутній земельний власник*; *allotee* – *дрібний орендар*;

особа, що отримує земельний наділ; obligee – кредитор; offeror – особа, якій робиться пропозиція.

Семантичне навантаження суфікса -ive інше, ніж у загальноживаній мові: воно чіткіше, конкретніше: active – *активний, пожвавлений* (про попит); cooperative – *кооперативний, спільний, об'єднаний*; aggregative – *збірний, укрупнений* (про показники).

В англійській ФЕТ є значна кількість термінів, утворених особливим способом відокремлення форми множини іменника: amends – *винагорода (компенсація за збитки)*; arrears – *прострочення (платежу)*; consols – *консолідована рента*. У таких термінах граматичне закінчення -s перетворюється у словотвірний суфікс. Здебільшого ці терміни позначають певну фінансову операцію, роботу, пов'язану з нею.

Словотвірна префіксація у ФЕТ подана теж обмеженою кількістю морфем: un-, under-, re-, over-.

Терміни з префіксом un- є похідними утвореннями від основ дієслів чи іменників і мають значення заперечення властивості чи якості, яку виражає основа: unacceptable – *неприйнятний*; unadjusted – *нескоректований, неурегульований*; unbalance – *нерівновага*; unbiasedness – *незмішуваність*.

Префікс under- вказує на недостатність властивості, недовершеність дії, вираженої у твірній основі: underdevelopment – *низький рівень економічного розвитку*; underemployment – *неповна зайнятість (робочої сили)*; underestimate – *недооцінка*; underimporting – *недостатній імпорт*; underinsurance – *неповне страхування (страхування на малі суми)*.

Із префіксом re- в ФЕТ утворюються терміни від основ дієслів чи іменників. Фінансові терміни з цим префіксом мають значення повторюваності дії: reappraisal – *переоцінка, перерахунок*; recoupment – *окупність капіталовкладень*; rebate – *повернення переплати (за товари чи послуги)*.

Префікс over- у ФЕТ вказує на надмірність того, на що вказує твірне слово: overcapitalization – *надмірний випуск акцій на суму, що перевищує*

вартість чистих активів компанії; overcharge – завищення цін; overconsumption – надмірне споживання.

Отже, у сфері афіксального словотвору особливістю англійської ФЕТ є утворення термінів переважно з суфіксами -ing, -ion, -ment, -y, -ee, -able(-ible), -ant, -or, -er, -rve і префіксами un-, under-, over-, re-. Словотвірні афікси, як правило, додаються до кореневих основ.

Фінансово-економічні терміни, утворені шляхом конверсії, слід віднести до безафіксного способу утворення нових слів. При утворенні нових слів способом конверсії новоутворене слово набуває морфологічних ознак тієї частини мови, у ролі якої це нове слово виступає. Наприклад, дієслово *lend* у значенні *давати позику*, утворене від основи іменника *lend* (*позика*), набуває усіх форм дієвідмінювання, які притаманні англійському дієслову: *lend-s, lend-ed, lend-ing*.

Прикметник, утворений від основи іменника, перетворюється у найменування ознаки: *bank(sb) – bank guarantee* (*банківська гарантія*); *credit(sb) – credit guarantee* (*кредитна порука*).

Інакше кажучи, нове слово, утворене способом конверсії, володіє парадигмою тієї частини мови, до якої воно тепер належить. Особливо продуктивним є цей спосіб у творенні відмінених дієслів, оскільки англійське дієслово бідне на словотвірні афікси: *levy(sb) – збір, податок; levy(v) – збирати податок; обкладати податком; license(sb) – ліцензія; license(v) – надавати ліцензію*.

Слід зазначити, що конверсія є найбільш словотвірною стосовно двох частин мови: іменника і дієслова.

Не менш продуктивним способом у ФЕТ є основоскладання, при якому нове слово утворюється внаслідок складання двох основ. За способом об'єднання компонентів в одне складне слово складні фінансово-економічні терміни можна поділити на дві групи:

- терміни, утворені на основі чистого складання незалежних одна від одної основ: *backdate – датувати чек заднім числом; badlands – неродючий*

грунт; deadbeat – неплатник; daywork – робота у денну зміну; dealership – фірма, уповноважена вести операції з продажу;

- терміни, утворені на основі інтерфіксного складання основ. Сполучні елементи -і- та -s- є словотворчими засобами цього способу термінотворення: *daysman - поденний робітник; downswing – спад виробництва; draftsman – укладач документа; handicap – недолік, переешкода (у механізмі конкуренції); handicraft – ремесло, ручна робота.*

Слід зазначити, що основна маса англійських складних термінів репрезентована простим складанням двох повнозначних основ. Цей спосіб, зазвичай, поширюється тільки на іменники.

Крім безпосередньо складних слів, в англійській термінології є чимала кількість складноскорочених назв-абревіатур. Їх можна класифікувати на основні: 1) структурних особливостей вихідних словосполучень; 2) типових способів абревіації.

Перша група утворюється шляхом ініціальної абревіації, на основі словосполучень, що складаються тільки з повнозначних слів: ECU (European Currency Unit), EMS (European Monetary System), VAT (Value Added Tax), IMS (International Monetary Conference).

Друга група утворена за допомогою словосполучень, що ускладнені неповнозначними словами, які не беруть участі в утворенні абревіатури: OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development), SEC (Securities and Exchange Commission), IBES (International Bank for Economic Cooperation), FAO (Food and Agricultural Organisation).

Третя група утворюється на основі словосполучень, що містять слова складної структури і навіть на основі слів такого типу: ASA (American Soybean Association), DWT (Deadweight Tons), CHIPS (Clearing House Interbank Payment System).

Четверта група утворюється на основі словосполучень трьох зазначених вище типів способами розширення: BENDS (both ends), COMEX (Commodity Exchange), EURCO (European Composite).

Продуктивність абрєвіації фінансових термінів як способу утворення нових лексичних одиниць є виявом економії (конденсації) у мові.

Протилежною властивістю цього вияву у ФЕТ є термінологічна номінація через словосполучення.

Особливістю термінів-словосполучень є слово-домінанта, яке як ядро обростає додатковими уточнювальними означеннями. Тим самим складний термін набуває певної смислової цілісності, точності визначення того чи іншого поняття.

За кількістю членів терміни-словосполучення є: а) двочленні, б) тричленні, в) багаточленні.

Для позначення переважної більшості фінансово-економічних понять необхідно не менше двох слів, одне з яких визначає родове поняття, а друге обмежує це поняття видовою ознакою і є за своєю синтаксичною функцією означенням: *bridging loan* – *позика на купівлю нового будинку до моменту продажу позичальником старого будинку*, *operating loss* – *збитки від основної діяльності*.

В англійській ФЕТ у групі двочленних термінів-словосполучень найбільшою кількістю репрезентовані словосполучення, утворені за структурним типом N+N: *population loss* – *негативний приріст населення*; спостерігається також велика група атрибутивних термінів-словосполучень, у яких до іменника препозитивно долучається двочленна група означення: *market trend analysis* – *аналіз тенденцій ринку*; *rate increase application* – *заява на підвищення тарифу*.

Слід зазначити, що в атрибутивних словосполученнях компоненти означальної групи можуть бути пов'язані: 1) прийменником *of*: *cost service basis* - *змінні витрати як основа розрахунків тарифів*; *out-of-town bill* – *вексель, виписаний в іншому місті*; 2) сполучником *and*: *boom-and-bust stock market* - *біржовий бум з наступною депресією*; *plant-and-equipment budget* – *кошторис капітального майна*.

Порівняно з групою означення в постпозиції, препозитивні означальні сполучення є стислішими за формою конструкціями. Тому, певно, такий спосіб особливо характерний для ФЕТ. Характерним є і те, що єдність препозитивного означального сполучення виражається не тільки семантично, а й орфографічно – за допомогою дефіса: *out-of-town shopping center* – *торговий центр за межами міста*.

Аналіз основних способів утворення сучасної англійської ФЕТ дає підстави для таких висновків: 1. З точки зору своєї морфологічної структури англійська ФЕТ ділиться на три групи: а) група простих термінів (прості кореневі слова); б) група складних термінів (складні слова); в) група складених термінів (словосполучення); 2. Для англійської ФЕТ найхарактернішими способами утворення термінів є: а) семантичний спосіб утворення термінів (шляхом метафоричного і метонімічного перенесень, шляхом конкретизації чи звуження значення загальноновживаного слова); б) утворення нових термінів шляхом конверсії; в) основоскладання; г) словосполучення.

Особливо важливим і необхідним вважається виділення семантичного способу утворення фінансово-економічних термінів на базі загальноновживаної лексики англійської мови. Термінологічне значення у загальноновживаному слові може виникати на основі метафоричної чи метонімічної спеціалізації загальноновживаної одиниці. Термінологічне значення, що виникло внаслідок метафоричного чи метонімічного перенесення, за своїм характером є таким же конкретним, як і вихідне значення. Термінологічність значення перебуває у прямій залежності від рівня спеціалізації поняття, що асоціюється з цим значенням. Але встановлюючи термінологічність чи нетермінологічність значення, неможливо визначити ступінь спеціалізації поняття, співвідносного зі значенням знака у кожному випадку його вживання. Показником термінологічності знака, спроможного виконувати термінологічну функцію, є сам факт його вживання в спеціальній літературі, поза якою він втрачає функціональну і семантичну специфіку і перестає бути терміном. Міграція загальноновживаного слова у ФЕТ спричиняє семантичне перетворення

первинного значення. Асиміляція загальноживаного слова досліджуваною терміносистемою зумовлює появу семантично мотивованого знака. Ця мотивованість здійснюється на основі перенесення загальноживаних значень на нові економічні поняття за допомогою асоціації за подібністю (метафоризація) і на основі перенесення ознаки за суміжністю (метонімізація).

1. Англо-русский экономический словарь/Под ред. А.В.Аникина. М., 1977. 2. Головин Б.Н., Кобрин Р.Ю. Лингвистические основы учения о терминах. М., 1987. 3. Краткий англо-русский словарь экономических и финансовых терминов/ Под ред. Е.М.Четыркина. М., 1987. 4. Маркетинг: Словарь-справочник/Под ред. Л.В.Бедрицкой. Минск, 1993. 5. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство. Л., 1994. 6. Проблемы языка науки и техники. М.1970. 7. Ринкова термінологія ділової людини /За ред. В.М.Ліннікова. К.1992. 8. Русско-английский внешнеторговый и внешнеэкономический словарь/Под ред. И.Ф.Ждановой. М., 1991. 9. Циткина Ф.А. Терминология и перевод (к основам сопоставительного терминоведения). Л., 1988. 10. Язык рынка: Словарь/Под ред. В.М.Федина. М., 1992. 11. Antrushina Y.B. English lexicology. М., 1985.

The essay deals with the problem of world-building process in the system of English financial terms. They fall under the following types: semantic word-forming affixation, conversion, composition, shortening and word-combining. The morphological structure of English financial terms is conditioned by the typology of English word-forming process. Special attention is paid to the investigation of the kinds of semantic derivation within the system of financial terms in English.